

УДК 657.8:339.52

ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

SPECIFIC OF AUDIT OF THE CALCULATING OPERATIONS ENTERPRISES OF UKRAINE

Шевченко І.О.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Куцевол В.О.

студент факультету консалтингу і міжнародного бізнесу,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Shevchenko Irina

Ph.D in Economics.,
lecturer of the Department of Accounting and Business Consulting
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kutsevol Vladislav

Student of the Faculty of Consulting and International Business
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

У статті зроблено спробу надати власне визначення терміна «аудит» шляхом ґрунтовного аналізу існуючих визначень цього поняття закордонними та вітчизняними вченими-економістами та виокремлення підходів до тлумачення даної дефініції. Визначено основні ознаки проведення аудиту на підприємствах. За допомогою статистичних даних, наданих у звітах Аудиторської палати України, підтверджено необхідність аудиту в Україні. Охарактеризовано та визначено розрахункові операції підприємства, а також наведено напрями аудиту розрахункових операцій. Теоретично обґрунтовано сутнісне розуміння аудиту розрахункових операцій шляхом узагальнення визначень терміна, мети та завдань аудиту розрахункових операцій. На основі проведеного дослідження виокремлено особливості аудиту розрахункових операцій підприємств в Україні.

Ключові слова: аудит, розрахункові операції, підприємства, аудит розрахункових операцій, аудиторська діяльність.

В статье сделана попытка представить собственное определение термина «аудит» путем основательного анализа существующих определений этого понятия зарубежными и отечественными учеными-экономистами и выделения подходов к толкованию данной дефиниции. Определены основные признаки проведения аудита на предприятиях. С помощью статистических данных, представленных в отчетах Аудиторской палаты Украины, подтверждена необходимость проведения аудита в Украине. Охарактеризованы и определены расчетные операции предприятия, а также приведены направления аудита расчетных операций. Теоретически обосновано сущностное понимание аудита расчетных операций путем обобщения определений срока, цели и задач аудита расчетных операций. На основе проведенного исследования выделены особенности аудита расчетных операций предприятий в Украине.

Ключевые слова: аудит, расчетные операции, предприятия, аудит расчетных операций, аудиторская деятельность.

In the current and rapid growth of entrepreneurial activity, there is a need for constant control of private funds from the side of business owners. The issue of the audit of settlement operations is always an actual area of research for both economists and private auditors or owners of Ukrainian enterprises. Thus, the audit of settlement operations is manifested in accordance with the results of the audit, which are presented in the audit report, based on the data formed an audit opinion regarding the activities of the enterprise. It reflects the actual state of affairs of the enterprise under audit. However, there is a constant contradiction between the interests of owners and managers

of enterprises and state bodies, creditors, investors. It is these aspects that determine the relevance of the chosen topic of research. The purpose of the article is to consider theoretical aspects of the audit of settlement operations of enterprises in Ukraine and to distinguish its features. The article attempts to provide the actual definition of the term "audit" by thoroughly analyzing the existing definitions of the concept of "audit" by foreign and domestic economists and identifying approaches to the interpretation of this definition. The basic signs of conducting an audit at the enterprises are determined. The statistical data provided in the reports of the Audit Chamber of Ukraine confirmed the need for an audit in Ukraine. The settlement operations of the enterprise are described and determined, as well as directions of audit of settlement operations are given. The essential understanding of the audit of settlement operations is theoretically substantiated by generalizing the definition of the term, goals and tasks of the audit of settlement operations. On the basis of the conducted research the features of audit of settlement operations of the enterprises in Ukraine are singled out.

Key words: *audit, settlement operations, enterprises, audit of settlement operations, audit activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення та стрімкого росту підприємницької діяльності виникає необхідність у постійному контролі над приватними коштами з боку власників бізнесу. Питання аудиту розрахункових операцій завжди є актуальним напрямом наукових досліджень як для вчених-економістів, так і для приватних аудиторів або власників підприємств. Так, аудит розрахункових операцій проявляється у відповідності з результатами перевірки, які наводяться в аудиторському звіті, на основі даних формується аудиторська думка стосовно діяльності підприємства. Аудит відображає реальний стан справ підприємства, на якому проводиться аудит. Проте виникає постійне протиріччя між інтересами власників та керівниками підприємств та державними органами, кредиторами, інвесторами. Саме ці аспекти і зумовлюють актуальність вибраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Значний внесок у розвиток теоретичних положень аудиту та аудиторської діяльності зробили провідні іноземні та українські вчені-економісти: Р. Адамс, А. Аренс, Дж. Лоббек, Ф.Л. Дефліз, Г.Р. Дженік, В.М. О'Рейли, М.Б. Хирш, Ф.Ф. Бутинець, Н.І. Дорош, Л.П. Кулаковська, Т.В. Мултанівська, Н.М. Проскуріна, Б.Ф. Усач та ін. Проте останнім часом недостатньо уваги приділено питанням аудиту розрахункових операцій підприємств та їх особливостям в Україні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розгляд теоретичних аспектів аудиту розрахункових операцій підприємств в Україні та виокремлення його особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретична обізнаність із приводу аудиту вже багато років викликає певну плутанину, тому доцільно проаналізувати сучасні погляди на визначення поняття «аудит».

Як видно з таблиці 1, існує дуже багато визначень поняття «аудит», проте розвиток аудиту на практиці гальмується низкою неви-

рішених питань, головними з яких є плутанина в ключових поняттях і суперечки між наявними підходами до базових термінів.

Аналіз визначень поняття «аудит» різними дослідниками показав, що в науковому середовищі не існує єдиного погляду на визначення цього поняття, тому аналіз спеціалізованої літератури дав змогу виокремити підходи до визначення даної дефініції (рис. 1).

Як видно з рис. 1, існує безліч підходів, проте, на нашу думку, необхідно звернути увагу саме на визначення аудиту, яке наведено в нормативно-законодавчій базі, а саме Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»: аудит фінансової звітності – аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність у всіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам. На нашу думку, саме це визначення найбільш повно розкриває сутнісне розуміння даного поняття.

Аналіз спеціалізованої літератури з аудиту дав змогу надати власне визначення аудиту: це послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності підприємства для відображення реального стану діяльності підприємства.

Розгляд теоретичної основи аудиту дав змогу авторам виокремити основні ознаки аудиту в Україні:

- 1) аудит тісно пов'язаний із проведенням процедур перевірки фінансових звітів;
- 2) під час складання звіту аудиту висловлюється незалежна думка аудитора;
- 3) усі судження аудитора мають базуватися на концепції суттєвості інформації, яка міститься у фінансових звітах.

Значення аудиту більш повно визначається статистичними даними Аудиторської палати України (далі – АПУ). Авторами представ-

Таблиця 1

Визначення поняття «аудит» в економічній літературі

Джерело	Поняття	Коментар
Р. Адамс [1]	Аудит може бути визначений як діяльність зі здійснення необхідної суспільству послуги для підтвердження опублікованої фінансової звітності підприємства з обмеженою відповідальністю.	Це визначення звужує сутнісне розуміння поняття аудит
А. Аренс, Дж. Лоббек [4]	Аудит – це процес, за допомогою якого компетентний незалежний працівник накопичує й оцінює докази про інформацію, що піддається кількісній оцінці і належить певній господарській системі, щоб визначити і висловити у своєму висновку ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям.	На нашу думку, визначити аудит як процес не є доцільним
Р. Додж [8]	Аудит – незалежна перевірка і висловлення думки про фінансову звітність підприємства.	На нашу думку, це визначення необхідно деталізувати
Д. Робертсон [13]	Аудит – це процес зменшення до сприятливого рівня інформаційного ризику для користувачів фінансових звітів.	Визначення звужує поняття аудиту
А.Д. Аксененко [2]	Аудит являє собою незалежну експертизу й аналіз публічної фінансової звітності суб'єкта господарювання уповноваженими на те особами (аудиторами) для виявлення її достовірності, повноти і реальності, відповідності чинному законодавству і вимогам, пропонованим до ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, а також інші напрями контрольної роботи.	На нашу думку, це визначення значно розширює зміст поняття «аудит», проте не звертає увагу на завдання
В.Д. Андреев [3]	Аудит – це незалежна перевірка фінансових звітів чи відносної до них фінансової інформації про об'єкт для отримання висновків.	Це визначення дещо не точно розкриває суть аудиту
М.Т. Білуха [6]	Аудит – це незалежна форма аудиторського контролю, представлена суб'єктам підприємницької діяльності на договірних засадах із питань ефективності господарювання і достовірності її відображення в бухгалтерському обліку і звітності.	На нашу думку, визначення поняття «аудит» як форма контролю є доцільним
Л. Сухарева, І. Дмитренко [14]	Аудит – це система взаємопов'язаних контрольних дій незалежних суб'єктів (аудиторів), що здійснюються на контрактних і платних засадах із метою діагностування та оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств усіх форм власності з погляду доцільності й достовірності здійснення господарських операцій, відображених в обліку і звітності; ступеня відповідності їх чинному законодавству.	Вважаємо, що це визначення повністю розкриває суть поняття «аудит»
Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча [12]	Аудит – це незалежна експертиза обліку, фінансової звітності і висловлювання думки аудитора відносно повноти, законності і достовірності відображення в них фінансово-господарських операцій господарюючого об'єкта.	На нашу думку, аудит і експертиза – два несумісні поняття
С.Я. Зубілевич, С.Ф. Голов [11]	Аудит – це процес, зменшувачий до прийняттого рівня інформаційний ризик користувачів фінансової звітності.	Це визначення не розширює зміст поняття «аудит»
Ф.Л. Дефліз, Г.Р. Дженік, В.М. О'Рейли, М.Б. Хирш [5]	Аудитом називається систематичний процес об'єктивного збору й оцінки свідчень про економічні дії і події для вивчення ступеня відповідності цих тверджень установленим критеріям і представлення результатів зацікавленим користувачам.	Вважаємо, що це визначення зовсім неправильно трактує дефініцію «аудит»

лено динаміку основних показників. Необхідно зупинитися на динаміці суб'єктів аудиторської діяльності, включених до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів за 2013–2018 рр. по Україні у цілому (табл. 2).

Загалом ринок аудиторських послуг в Україні дуже різноманітний і характеризується тим, що має велику кількість розшарувань учасників. Близько 60% його обсягу належить провідним аудиторським фірмам, із них найбільша частка ринку належить міжнародним

аудиторським компаніям «Великої четвірки», які обслуговують близько 44 % загального обсягу ринку.

Наведена в табл. 2 інформація про кількість суб'єктів аудиторської діяльності у 2013–2018 рр. свідчить про те, що з кожним роком спостерігається тенденція до їх зменшення (порівняно з минулим роком – на 5,61%), що вказує на вплив деяких чинників, а саме: кризових явищ в суспільстві, змін у податковому законодавстві, посилення вимог до аудиторської професії

з боку регуляторів, унаслідок яких стався відтік суб'єктів господарювання з професії.

Необхідно зауважити, що, незважаючи на зменшення з кожним роком кількості об'єктів аудиторської діяльності в Україні, обсяг наданих послуг суб'єктами аудиторської діяльності у цілому зріс порівняно з іншими роками.

Що стосується м. Харків та Харківської області, то станом на 2018 р. у Реєстрі аудиторів та аудиторських фірм АПУ зареєстровано 73 суб'єкта аудиторської діяльності, а саме чотири фізичні особи (аудитори) та 69 юридичних осіб (аудиторських фірм).

Таким чином, ринкова економіка вимагає від підприємства підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання й управління виробництвом.

Важлива роль у реалізації цього завдання відводиться обліку та аудиту розрахункових операцій підприємства, про що йтиметься у наступному підрозділі.

У сучасних умовах господарювання гроші є невід'ємним атрибутом у процесі підприємницької діяльності.

Підприємства, які підписують угоду, пов'язану з постачанням матеріальних цінностей та наданням послуг, вступають у розрахункові відносини з іншими підприємствами, особами, організаціями тощо.

Розрахункові операції – це взаємовідносини між підприємствами, підприємцями і фізичними

особами за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна. Вони можуть приймати як готівкову, так і безготівкову форму (рис. 2).

Готівкова форма розрахунків застосовується для обслуговування населення. Отримуючи грошові доходи, населення задовольняє свої власні потреби, купуючи товари, послуги і здійснюючи інші платежі.

Безготівкова форма розрахунків, своєю чергою, здійснюється за допомогою банків під час перерахування певної суми з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів.

На рис. 3 авторами представлено більш розширене поняття розрахункових операцій.

Нині підприємства віддають перевагу безготівковим розрахункам. Це пов'язано з тим, що підприємства, використовуючи безготівкову форму розрахунків, значно зменшують свої витрати на їх здійснення. Правильна організація і побудова обліку грошових розрахунків між підприємствами мають велике значення, оскільки забезпечують швидке завершення кругообігу оборотних коштів (коштів обігу), перехід їх із товарної форми в грошову, створюють необхідні умови для безперебійної оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей.

Як видно з рис. 3, розрахункові операції підприємства мають дві форми (готівкову та безготівкову) та два види (з юридичними і фізичними особами).

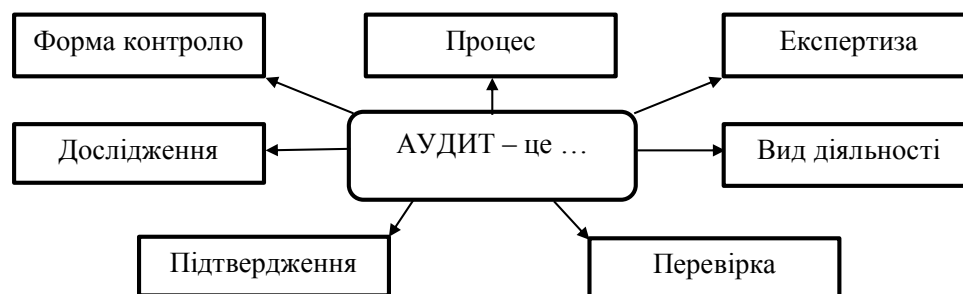

Рис. 1. Підходи до визначення поняття «аудит» у літературних джерелах [1–6; 8; 11–14]

Таблиця 2

Кількість суб'єктів аудиторської діяльності у 2013–2018 рр.

Рік	Кількість суб'єктів аудиторської діяльності, включених до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів станом на 31 грудня	Подано звітів до АПУ		Кількість суб'єктів аудиторської діяльності, що не подали звітність
		Кількість	%	
2013	1 862	1 792	96,2	70
2014	1 672	1 609	96,2	63
2015	1 488	1 452	97,6	36
2016	1 326	1 272	95,9	54
2017	1 107	1 071	96,8	36
2018	1045	1008	96,5	37

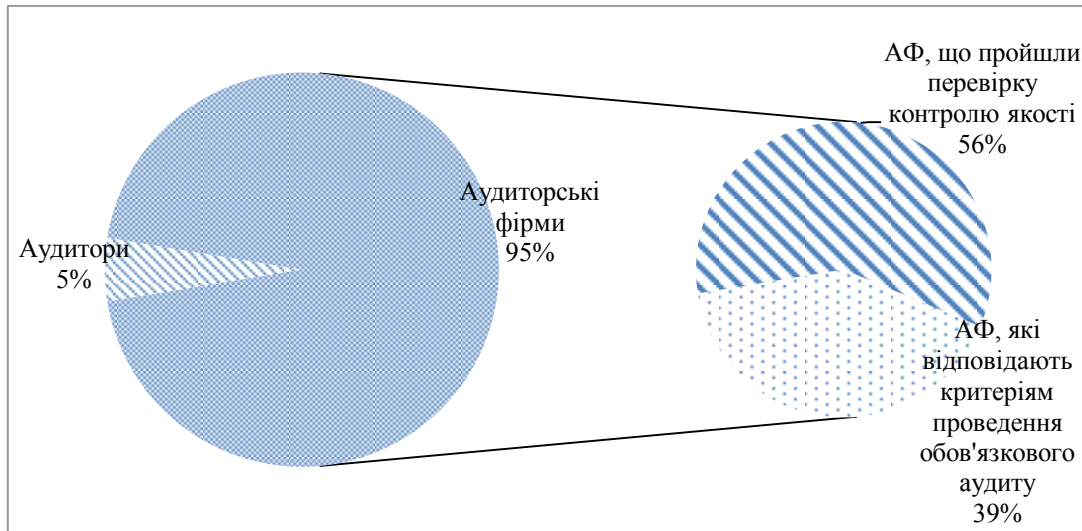

Рис. 2. Структура Реєстру аудиторів та аудиторських фірм АПУ по м. Харків та Харківській обл. станом на 2018 р.

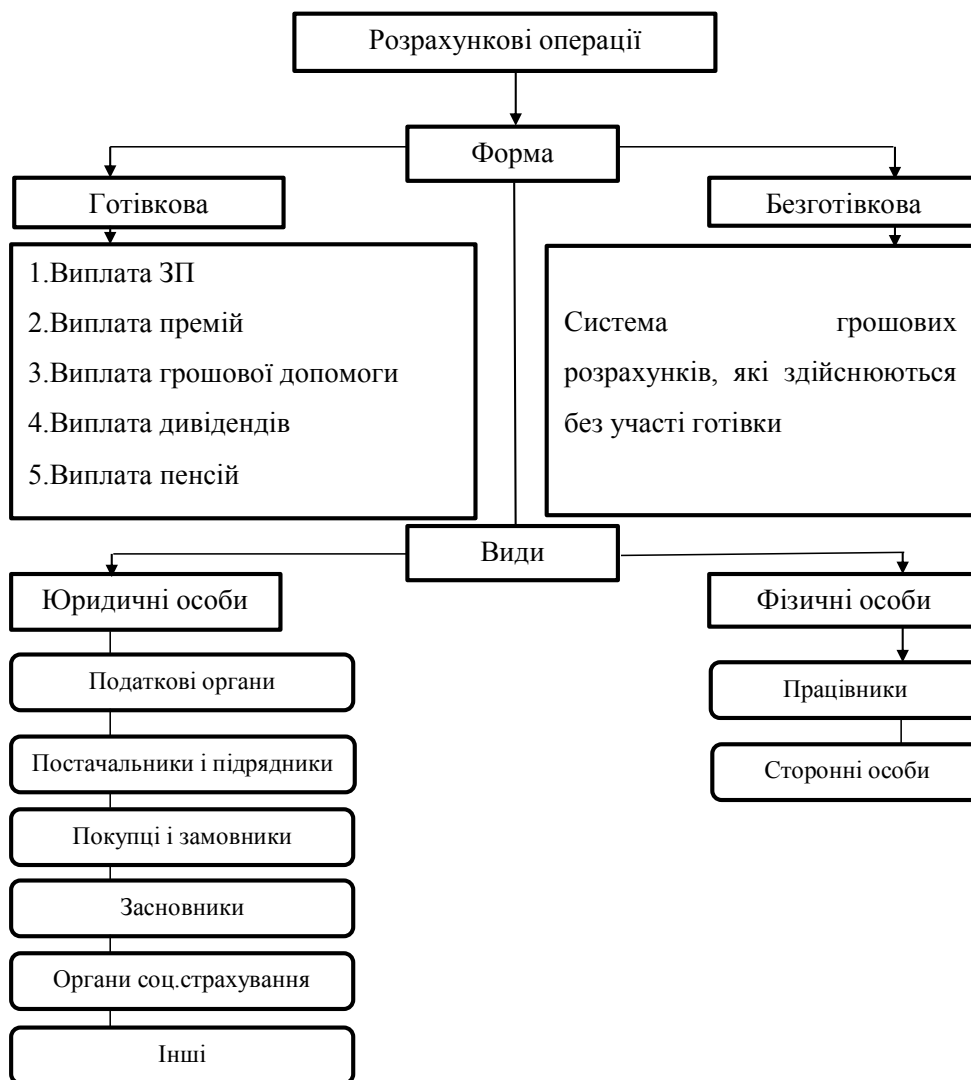

Рис. 3. Форма і види розрахункових операцій підприємства

У фінансах підприємства, так само як і в обліку підприємства, під розрахунковими операціями розуміють:

1) здійснення оплати іншим юридичним і фізичним особам отриманих від них товарів, робіт, послуг, праці й інших матеріальних і нематеріальних активів шляхом перерахування або видачі готівки, передачі товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі права власності на акції, облігації або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства;

2) одержання від юридичних і фізичних осіб товарів, робіт, послуг, результатів праці, акцій, облігацій або частини статутного капіталу й інших матеріальних і нематеріальних активів на правах покупця, засновника тощо;

3) одержання від юридичних і фізичних осіб коштів, товарів, робіт, послуг, акцій,

облігацій або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів у порядку оплати переданих товарів, робіт, послуг й інших матеріальних і нематеріальних активів;

4) передача готової продукції, товарів, виконання робіт або надання послуг, передача права власності на акції, облігації або частину статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства на правах постачальника (підрядчика) іншим юридичним і фізичним особам.

Розрахункові операції, які виникають між підприємствами та установами, здійснюються, як правило, за допомогою грошей. Таким чином, розрахункові операції виступають важливим чинником забезпечення кругообігу засобів, а їх своєчасне завершення є необхідною умовою безперервного процесу виробництва.

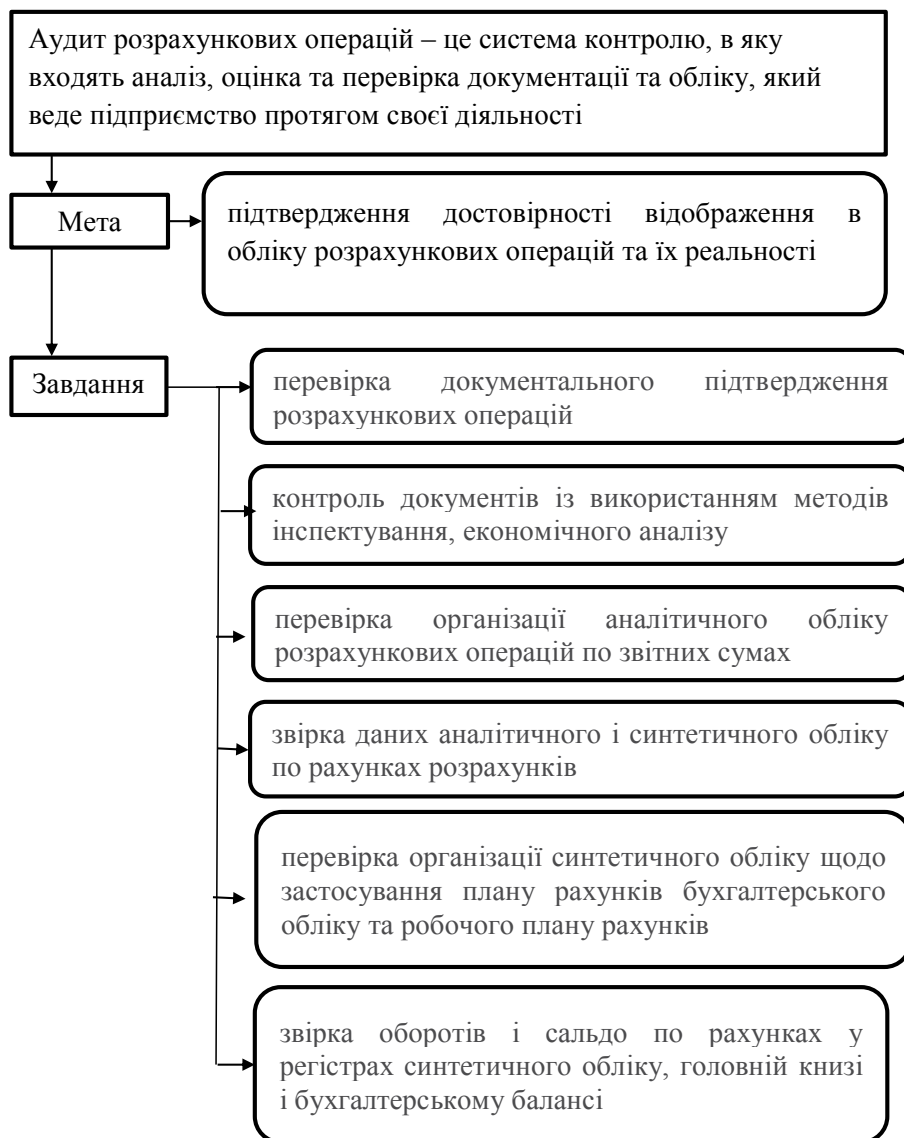

Рис. 4. Сутнісне розуміння аудиту розрахункових операцій підприємства

Таблиця 3

Особливості аудиту розрахункових операцій підприємства

Назва	Характеристика
Джерела інформації аудиту розрахункових операцій	Під час проведення перевірки розрахункових операцій підприємства аудиторю потрібно перевірити велику кількість документів, тому що під час розрахункових операцій підприємство має справи з великою кількістю бланків, відомостей та договорів.
Нормативно-правова база аудиту розрахункових операцій	Нормативно-правова база аудиту розрахункових операцій налічує достатню кількість актів, законів, розпоряджень, які потрібно дотримуватися аудиторю. За умов постійного реформування законодавчої бази України аудиторю потрібно завжди брати до уваги не тільки чинну нормативну базу, а й бути уважним до змін, які її стосуються.
Алгоритм перевірки розрахункових операцій	Необхідно зазначити, що розрахункові операції займають найбільш питому вагу серед усієї діяльності суб'єкта господарювання, тому і перевірка, а саме аудит розрахункових операцій, – це найбільш складний та місткий елемент аудиту. Алгоритм проведення аудиту розрахункових операцій є достатньо складним, тому аудиторю потрібно зосередитися на всіх ланках розрахункових операцій. У цьому полягає складність проведення такої перевірки.
Завдання аудиту розрахункових операцій	Складність полягає у тому що розрахункові операції можуть проводитися у двох формах: готівкової та безготівкової. Це додає складності під час ведення обліку, тому що потрібно брати до уваги грошові кошти, які є в наявності, та гроші на рахунках у банках або карткових рахунках.

Будь-який господарюючий суб'єкт не може обійтися без взаємодії з іншими економічними суб'єктами. Чим краще організований аудит на підприємстві, тим краще забезпечуватиметься підприємство грошовим обігом, тому що ділянка розрахункових операцій достатньо широко розповсюджена серед усієї діяльності суб'єкта господарювання. Аудит є необхідним під час перевірки кількості та важливості показників грошового обігу. В аудиті прийнято виділяти розрахунки з постачальниками та підрядниками, з покупцями і замовниками, з іншими дебіторами і кредиторами, у тому числі розрахунки за претензіями, з персоналом за іншими операціями і з підзвітними особами. Сутнісне розуміння аудиту розрахункових операцій підприємства наведено на рис. 4.

Для повного розкриття теми дослідження доцільно виокремити особливості обліку та аудиту розрахункових операцій підприємства на основі розглянутого теоретичного матеріалу. Особливості аудиту розрахункових операцій наведено в табл. 3.

Як видно з табл. 3, існує певна кількість особливостей обліку розрахункових операцій підприємства серед яких: джерела інформації, нормативно-правова база, алгоритм перевірки

розрахункових операцій, завдання обліку та аудиту розрахункових операцій.

До основних напрямів аудиту розрахункових операцій відносять перевірку:

- 1) своєчасності розрахунків із бюджетом та перерахування заборгованості кредиторам;
- 2) достовірності даних обліку операцій із зобов'язаннями;
- 3) наявності, правильності оформлення і дотримання умов договорів та інших документів, що визначають права та обов'язки сторін із постачання ТМЦ, виконання робіт, надання послуг;
- 4) дотримання діючих нормативних актів у частині відшкодування витрат по службових відрахуваннях та ін.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Рациональна організація контролю над станом розрахунків сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань із постачання продукції заданого асортименту й якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню дебіторської та кредиторської заборгованості, прискоренню оборотності оборотних коштів і поліпшенню фінансового стану підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адамс Р. Основы аудита ; пер. с англ. Ю.А. Ариненко и др. Москва : Аудит, 1995. 398 с.
2. Аксененко А.Д. Аудит: современная организация и развитие. *Бухучет*. 1992. № 7.
3. Андреев В.Д. Практический аудит : справочное пособие. Москва : Экономика, 1994. 366 с.
4. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит ; пер. с англ. Москва : Финансы и статистика, 1995. 560 с.
5. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз и др. ; пер. с англ. под ред. проф. Я.В. Соколова. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1997. 542 с.
6. Білуха М.Т. Курс аудиту : підручник ; 2-е вид., перероб. Київ : Вища школа ; Знання, КОО, 1999. 574 с.
7. Гончарук Я.А., Рудницький В.С. Аудит : навчальний посібник ; 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 433 с.

8. Додж Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита. Москва : ФиС, ЮНИТИ, 1992.
9. Дорош Н.І. Аудит: теорія і практика. Київ : Знання, 2006. 495 с.
10. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партін Г.О. Облік і аудит : термінологічний словник. Львів : Центр Європи, 2002. 671 с.
11. Зубілевич С.Я., Голов С.Ф. Основи аудиту. Київ : Ділова Україна, 1996. 375 с.
12. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту : підручник. Київ : Каравела, 2009. 544 с.
13. Робертсон Д. Аудит ; пер. с англ. Москва : Контакт, 1993. 496 с.
14. Сухарева Л., Дмитренко І. Аудит: про терміни і термінологію. *Бухгалтерський облік і аудит*. 1994. № 9. С. 8–10.